

Høringsuttalelse fra Senter for næringslivshistorie, Handelshøyskolen BI til

Notat og forslag om «Revisjon av finansforetaks taushetsplikt for forskningsformål»

Utredningen fra professorene Bjørnar Borvik (UiB) og Eivind Smith (UiO) tar i hovedsak opp to forhold.

1. Hvordan skal taushetsplikten som finansforetak er underlagt håndteres i de tilfeller foretakets arkiv er avlevert til et offentlig arkiv.
2. Dersom finansforetakets arkiv fortsatt eies av finansforetaket: Hvilke regler skal gjelde for dispensasjon fra taushetsplikten for forskningsformål.

Med hensyn til sistnevnte tilfelle foreslår utrederne en dispensasjonsregel knyttet til finansforetaksloven § 16-2 første ledd siste punktum som bygger på forvaltningslovens § 13. Første ledd i dispensasjonsregelen foreslås slik: «Når det finnes rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser, kan Finanstilsynet bestemme at et finansforetak kan gi opplysninger til bruk for forskning.» Derne kommer detaljerte bestemmelser om hvilke vilkår som kan settes til en slik dispensasjon, jf. utredningens s.27-28. Dispensasjonsregelen er allmenn, men rimelighetskriteriet åpnet for svært skjønnsmessige avveininger i den interesseavveining det legges opp til. *Senter for næringslivshistorie savner at også hensynet til forskningen, og de samfunnsmessige interesser som er innebakt i den, nevnes eksplisitt som et grunnlag for vurderingen av dispensasjonssøknaden.*

Dersom Finansdepartementet eller regjering skulle mene at en slik generell dispensasjonshjemmel er for vidtgående, lanserer Borvik og Smith en særregel som åpner for dispensasjon «til fordel for forskning om folkemord mv» s.29-30. Forslaget til første ledd i denne har følgende ordlyd:

«Når det finnes rimelig og ikke medfører uforholdsmessig ulempe for andre interesser, kan Finanstilsynet bestemme at et finansforetak kan gi opplysninger til bruk for forskning om folkemord, forbrytelser mot menneskeheten eller krigsforbrytelser, og om medvirkning til slike forbrytelser.... «

I motiveringen knyttes forslaget til Stockholmserklæringen om at stater har en særlig plikt til å sikre «tilgang til alle dokumenter som angår holocaust» (s.29). *Senter for næringslivshistorie vil advare mot dette forslaget som i praksis vil kunne innebære en svært restriktiv dispensasjonspraksis.* Hvem skal f.eks. avgjøre om finansinstitusjoner har medvirket til de nevnte typer forbrytelser eller er mistenkt for slik påvirkning?

Uansett mener Senter for Næringslivshistorie at kriteriene for dispensasjon i sistnevnte tilfeller er alt for smale. Grunnlaget for utredningen var en henvendelse fra Ingeborg

Solbrekken, Berit Reisel og Christopher Harper til Finansdepartementet i brev 21. februar 2022, der de ba om det skulle fastsettes et unntak fra finansforetakenes taushetsplikt som åpner for innsyn i finansforetakenes arkivmateriale for perioden 1940 til 1950. I tidligere forskning har det blitt dokumentert at norske forsikringsselskap under okkupasjonen deltok i konfiskasjonen av formuen til nordmenn som ikke ble definert som jøder av tyskerne eller NS-regimet (Espeli og Bergh 2016 *Tiden går Gjensidiges historie* 2016 s.227 til 228). Denne bistanden til okkupasjonsmakten og NS-regimet kan ikke betegnes som forbrytelser mot menneskeheten eller krigsforbrytelser eller medvirkning til slike forbrytelser. Likevel skulle slik adferd ikke kunne ha gitt grunnlag for dispensasjon utfra sistnevnte subsidiære forslag. At mistanke om slik bistand til fienden ikke skulle gi grunnlag for dispensasjon, virker høyst urimelig. Slik bistand ble for øvrig kjent erstatningspliktig i ett tilfelle av Høyesterett fordi tyskerne hadde opptrådt folkerettsstridig (Rt 1947 s.235). For tidsperioden 1940 og langt inn etterkrigstiden er det liten tvil om bankers og forsikringsselskaper taushetsplikt har skjermet de samme foretak mot innsyn i deres diskutabile og utfra nevnte høyesterettsdom, ikke sjelden ulovlige bistand til okkupanten og NS-regimet. Det er mer enn diskutabelt at en taushetsplikt som primært er begrunnet i kundenes behov og interesser fortsatt skal fungere på en slik måte.

Utredningen legger til grunn at finansinstitusjoners taushetsplikt gjelder på ubestemt tid slik finansforetaksloven legger til grunn. Vi er ikke overbevist om at de tidligere lovene for banker og forsikringsselskaper ble forstått og fortolket på denne måten før finansforetaksloven ble vedtatt. I allfall har ikke utredningen dokumentert at så er tilfelle. I forsikringsselskapsloven av 1911, som gjeldt frem til 1980-tallet, hadde for eksempel ingen klar bestemmelse om taushetsplikt. Det er langt fra åpenbart at taushetsplikten i banklovene av 1924 gjaldt på ubestemt tid. I så fall burde det vært omtalt i forarbeidene. *Etter Senter for Næringslivshistorie sin oppfatning bør disse forhold tilsi en liberal dispensasjonspraksis for forskning på taushetsbelagte opplysninger som er eldre enn 60 år.*

Utredningene ble bedt om å vurdere om taushetsplikten for forskning skulle bortfalle etter en viss tid. Dette synes, med enkelte begrensninger, å være tilfelle i Finland (utredningen s.20). En slik regel avvises likevel til tross for at den nye advokatloven begrenser advokaters taushetsplikt til 100 år. Dette begrunnes med at «advokatvirksomhet ikke på samme måte som finansforetak er kritisk for det finansielle systemet» (s.19). Dersom man hadde operert med regel om taushetsplikten bortfalt etter 60 år, er det vanskelig å ta dette argumentet alvorlig. Det er svært vanskelig å tenke seg at 60 år gamle opplysninger skulle kunne rokke et finansielt system – i så fall var det uansett på vei inn i undergangen. Granskninger av den siste store bankkrisen fra slutten 1980-tallet, som blant annet ble undersøkt av Eivind Smith, viser at krisen hadde langt mer kortsiktige forklaringer. *Senter for næringslivshistorie*

vil anbefale, som antydnet av utrederne s.20, at det utredes nærmere å innføre en tidsbegrenset taushetsplikt på 60 til 80 år.

En rekke finansinstitusjoner har avlevert sine arkiver til offentlige arkivinstitusjoner. Dette gjelder også til dels ferske bankarkiver fra 1990-tallet. Utrederne påpeker at dette skaper enn rekke utfordringer for ivaretagelsen av taushetsplikten. Her er det definitivt behov for en klargjøring. *Senter for næringslivshistorie mener at det må legges til grunn at taushetsplikten opphører etter en klar tidsfrist - 60 eller 80 år – slik som med annet kildemateriale med varierende adgangsklausuler som er avlevert fra finansinstitusjoner til arkivverket, herunder fylkeskommunale arkiver.* Bare i helt spesielle tilfeller kan det være snakk om en enda lengre foreldelsesfrist, slik som for advokater.

Vi vil også nevne at Norges Banks arkiver som omhandler perioden 1940 til 1950, herunder Clearingkontoret, med få unntak er avlevert til Arkivverket. Disse inneholder et ukjent, men svært høyt antall opplysninger om bankers og forsikringsselskapers kunder under og etter okkupasjonen. Disse opplysningene er med svært få, om noen, unntak fritt tilgjengelig for forskning. Norges Bank er riktignok regulert av sin egen lov og ikke av finansvirksomhetsloven. Det er likevel klart at den forskningsmessige tilgjengeligheten til Norges Banks arkiver, og ikke bare for perioden 1940-50, er et viktig argument for at det bør gjøres et særskilt unntak for taushetsplikt for saker som har tilknytning til okkupasjonstiden. Det er også et viktig argument for å innføre en tidsfrist for når taushetsplikten opphører for finansforetak. Utredningen har ikke drøftet betydningen av Norges Banks arkiver for forskning om finansforetak og sistnevntes ubegrensede taushetsplikt. Det er en klar svakhet. Det gjelder for øvrig også for tilsynsorganene som etter hvert ble samlet i Finanstilsynet. Arkivene etter både Bankinspeksjonen og Forsikringsrådet er avlevert til Arkivverket. De inneholder talløse tilgjengelige opplysninger som undergraver finansforetakenes taushetsplikt. *Dette er etter Senter for Næringslivshistorie sin oppfatning et nytt argument for en tidsbestemt taushetsplikt for finansforetak.*

Utgangspunktet for utredningen er som nevnt henvendelse fra Ingeborg Solbrekken, Berit Reisel og Christopher Harper til Finansdepartementet i brev 21. februar 2022, der de ba om at det skulle fastsettes et unntak fra finansforetakenes taushetsplikt som åpner for innsyn i finansforetakenes arkivmateriale for perioden 1940 til 1950. Her må legges vekt på at landssvikarkivet og arkivene fra tilbakeføringskontoret er i ferd med å bli digitalisert med sikte på i praksis å være offentlig tilgjengelig. En slik offentlighet om hundretusenvis av straffesaksdokumenter er helt spesiell i norsk sammenheng. Det må selvsagt også få konsekvenser for dispensasjonsbestemmelsene fra taushetsplikten og deres praktisering. Utredningen har ikke tatt tilstrekkelig høyde for dette faktum, selv om utrederne synes å ha vært klar over dette forholdet (s.23). Det er en alvorlig svakhet. Dersom Finansdepartementet eller regjeringen ikke vil åpne for en generell foreldelsesfrist for

taushetsplikten, mener Senter for Næringslivshistorie at den iallfall må åpne for en klar dispensasjonsbestemmelse for rett til innsyn i arkiver eid av finansinstitusjoner som dreier seg om okkupasjonstiden og restitusjonsoppgjøret etter frigjøringen.

Dispensasjonsadgangen må ikke være avhengig av om søkeren har formell forskerkompetanse eller arbeider med et prosjekt som skal lede ut i et forskningsbasert produkt.

På vegne av Senter for Næringslivshistorie, Handelshøyskolen BI

Espen Ekberg

Professor og Senterleder